TARTALOM

KORAI TÁRSADALMAK

KR. E. 20 000–700

012 Az ember átformálja a világot
016 A titokzatos Indus-völgyi civilizáció
018 A civilizáció bölcsője
026 Egyiptom: élet a földön és a túlvilágon
040 Európa bronzkori harcosai
043 A hatalmas hettiták
044 A kréta-mükénéi kultúra
047 A merész föníciaiak
048 Kína első mennyei birodalma
054 Az Andok félelmetes istenei
055 Az olmékok titokzatos földje

ANTIK CIVILIZÁCIÓK

KR. E. 700–KR. U. 600

058 Ókori görög városállamok
066 Kelta királyságok
071 A nagy Perzsa Birodalom
074 A művészetkedvelő etruszkok
080 Róma ragyogása
090 Egyiptom idegen uralom alatt
098 Az első hindu birodalmak
100 Kína egyesült királyságai
105 Japán: Jajoi és Jamato
106 Közép-Amerika első városai
110 A titokzatos nazcák és mochék

KÖZÉPKOR

600–1450

114 Európa germán királyságai
120 Viking kereskedők és hódítók
130 Bizánc dicsősége
134 Iszlám kalifátusok
135 Ibéria és Afrika iszlám kultúrái
136 Normann keresztesek és hódítók
146 A Német-római Császárság felemelkedése
151 Kelet-Európa korai királyságai
152 A mongol birodalmak
154 Vallás és művészet Indiában
160 Kínai dinasztiák
169 A buddhizmus Japánban
170 Korea királyságai
172 Kambodzsa templomvárosai
174 Szeldzsukok és oszmánok
176 Az amerikai délnyugat
178 Közép-Amerika mítoszteremtői
188 Az Andok kincsei
192 A Húsvét-sziget szobrászai

ÚJ VALLÁSOK, ÚJ BIRODALMAK
1450–1750

196 Művészet és tudomány a reneszánsz Európában
210 Reformáció és vallásháborúk
222 A Török Birodalom fénykora
228 Művészet és háború a síita Perzsiában
232 Az utolsó koreai dinasztia kultúrája
236 Kína legdicsőbb korszaka
244 A szamurájok végnapjai
254 A mogul India fensége
260 Színre lépnek a Marathák
262 Benin kereskedőállama
266 Etiópia és a kereszténység
268 Európai telepesek az Újvilágban

IPAR ÉS FÜGGETLENSÉG
1750–1900

272 Az ipari forradalom
282 A nagy francia forradalom
286 A Habsburg Császárság hanyatlása
288 A cári Oroszország
290 Gyarmatosítás Afrikában
294 A szikh birodalom
298 Társasági uralom Indiában
302 Japán megnyitja lezárt határait
308 Zűrzavar a kínai császárkor végén
314 Gyarmatosítás Délkelet-Ázsiában
316 A Csendes-óceán meghódítása
318 Ausztrália és Új-Zéland telepesei
320 Latin-Amerika felszabadulása
322 Észak-Amerika háborúi
328 Az Egyesült Államok születése

A GÉPESÍTÉS KORA
1900–NAPJAINKIG

340 A repülés évszázada
344 Tömegközlekedés
350 Tömegszórakoztatás
354 A két világháború
360 A betegségek elleni harc
364 Élet a forradalom után
366 Nyugati otthonok
372 Divat a népnek
376 Az űrkorszak
380 Modern haditechnika
382 Tömegkommunikáció

384 Név- és tárgymutató
391 Köszönetnyilvánítás

HIEDELMEK ÉS RÍTUSOK

A Ptolemaioszok készséggel átvették az egyiptomi vallást. Fáraóként őket is élő isteneknek tekintették, ami kiemelt presztízst jelentett a dinasztiának. A görögök több egyiptomi istent is a sajátjaikkal azonosítottak. Inhertet például, a háború és a vadászat egyiptomi istenét görögül Onurisznak mondták, és Arésszel azonosították.

Ízisz és Hórusz
Az előbbit a görög Démétérrel vagy Aphroditéval azonosították. Kultusza Kr. e. 30-tól az egész Római Birodalomban elterjedt. Ezen az amuletten fiát, Hóruszt dajkálja.

Montu
Ez az aranyamulett Montut, a háború egyik egyiptomi istenét ábrázolja tollas koronával. Ilyen amuletteket a csatába induló katonák viseltek.

Onurisz
Az amulettekről úgy vélték, hogy viselőjüket felruházzák az ábrázolt isten tulajdonságaival. Onurisz háborúisten szobra például állítólag erőt kölcsönzött az embernek.

Macskamúmia
A ptolemaioszi és római korban az ilyen állatokat áldozatul szánták Básztet macska-istennőnek. Bizonyos macskafajtát kifejezetten erre a célra tenyésztettek a híveknek.

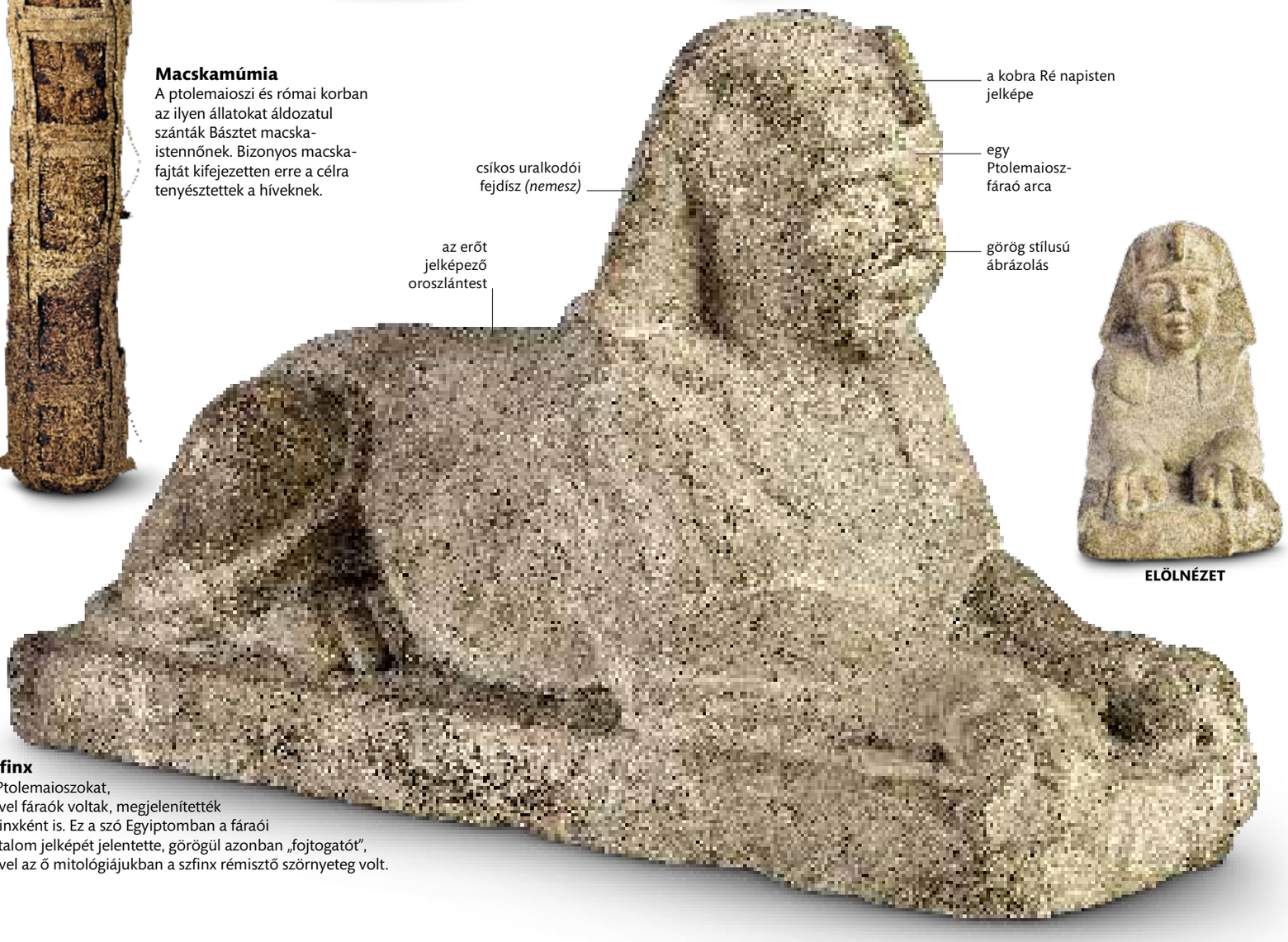

Szfinx
A Ptolemaioszokat, mivel fáraók voltak, megjelenítették szfinxként is. Ez a szó Egyiptomban a fáraói hatalom jelképét jelentette, görögül azonban „fojtogatót”, mivel az ő mitológiájukban a szfinx rémisztő szörnyeteg volt.

ELÖLNÉZET

Múmiamaszk
Ez az aranyozott maszk egy gazdag egyiptomi, a Kr. e. 3. században meghalt Padineferhotep múmiáját takarja. Az aranyozás alatt az olcsó, ún. kartonázstechnikával, papiruszból és gipszből készült anyag van, ami igen elterjedt volt mind a ptolemaioszi, mind a római korban, amikor még divatban volt a mumifikálás.

Napisten
Ezt a halotti maszkot védőistenek borítják, köztük egy szárnyas szkarabeusz, hátán egy ugyancsak szárnyas napkoronggal; mindkettő Ré napisten jelképe.

a maszk a halott új, halhatatlan arcát ábrázolja; a festett szemmel kilát a koporsójából

az aranyat az istenek húsának tartották

ez a fajta paróka is az istenek stílusa

Ízisz istennő a múmiák védelmezője, mivel ő készítette az első múmiát: a férjéét, Oziriszét

maszkkal fedték be a múmia bebugyolált fejét

OLDALNÉZET

a fejdíszéről azonosítható Nebthet istennő

a maszk aranyborítása

alatta festett kartonázs

A NÉMET-RÓMAI CSÁSZÁRSÁG FELEMELKEDÉSE

Barbarossa-fej
Ez az ereklyetartó I. (Barbarossa, azaz Rőtszakállú) Frigyes császárt ábrázolja, aki ajándékba készíttette keresztapjának, Otto cappenbergi prépostnak.

Amikor III. Leó pápa 800-ban császárrá koronázta Nagy Károly frank királyt, új birodalom született Nyugat-Európában; Róma bukása óta az első.

Miután az eredeti frank királyság a 9. század végén részekre szakadt, egyik része, a Német-római Birodalom keletebbre, a mai Németországba tette át a székhelyét. Császárának hatalma részint az ottani hűbéresek fölötti fennhatóságon nyugodott, részint a pápai megkoronázáson. Ez az államalakulat 1806-ig állt fenn, mikor is utolsó császára, II. Ferenc (egyben Ferenc magyar király – *a ford.*) lemondott a trónjáról. A birodalomnak sohasem volt állandó fővárosa, hanem több hatalmi központja volt: a kisebb-nagyobb fejedelemségek, királyságok, érsekségek udvarai. Dinasztiái közül a Welfek, Wittelsbachok, Hohenstaufok és Habsburgok voltak a jelentősebbek.

EGYHÁZ ÉS ÁLLAM

Az egyház mindig is erős maradt, és a császár gyakran keveredett konfliktusba a pápával, például az investitúra (a püspökök kinevezésének joga) felett. A szerzetesrendeknek a clunyi apátság 909-es alapításával kezdődő megújulásával párhuzamosan a világi kultúra is felvirágzott, kezdetben a katonáskodó osztály lovagi ideáljaira, később az itáliai reneszánsz mozgalmának terjedésére támaszkodva. A művészek tevékenysége főként vallási célokat szolgált: a számtalan kereszt mellett sok ilyen tárgyú festmény és illusztrált kódex készült el, többek között III. Ottó császár evangéliuma. Amint a városok megerősödtek, és olyan szövetségekbe tömörültek, mint a kereskedelemben meggazdagodott Hanza, megjelentek a művészetek gazdag világi támogatói is.

Pápai koronázás ▽
Ezen a 15. századi francia kódexilluszt-ráción III. Honoriusz pápa koronázza császárrá II. Frigyest. Ez azért volt jelentős mozzanat, mert Frigyes elődjét, IV. Ottót az akkori pápa kiátkozta.

POLITIKA ÉS HATALOM

I. Ottó 962-es római koronázásától kezdve rendszerint a német királyt választották római császárrá az ún. választófejedelmek. A császárok sora ezentúl csak kisebb megszakításokkal vezetett egészen a 19. század elejéig. A legfontosabb döntéseket idővel a változó helyszíneken megtartott birodalmi gyűlések hozták, nem pedig maga a császár, akinek egyre kevesebb tényleges hatalma maradt.

a kétfejű sas a császári hatalom jelképe

a felső sorban a választófejedelmek nagyobb címerei

Birodalmi címerek
Hans Burgkmair színes 1510-es fametszetén a birodalom kétfejű sasának szárnytollai az egyes tagállamok címereit ábrázolják.

Károly címere

Nagy Károly pénzei
A 800-ban megkoronázott Nagy Károly frank király jogilag a római császárok utódjává lett, 476, vagyis Róma bukása után elsőként.

Róma látképe

IV. Lajos pecsétje
Annak az 1328-ban megkoronázott császárnak a pecsétje, akit XXII. János pápa kiátkozott, mire Lajos válaszul száműzte őt a pápai trónról.

vellum, a legfinomabb (borjúbőr) pergamen

IV. Károly aranybullája
Az alkotmányjogi okiratot az 1356-os nürnbergi, illetve metzi birodalmi gyűlés bocsátotta ki, ahol ez a császár elnökölt.

144 drágakő és nagyjából ugyanennyi gyöngy díszíti

a drágaköves keresztet feltehetően eredetileg II. Henrik császár viselte

a nyolc lemez 22 karátos aranyból készült

négy, bizánci stílusú rekeszzománc kép bibliai jelenettel

Császári korona
A 10-11. században készült hatalmi jelvény nem kerek, hanem nyolcszögletű, ami koronában ritkaság. A nyolc összekapcsolt román stílusú lemez bibliai jeleneteket ábrázol.

ISTENI EREDET

SZENT ERZSÉBET EREKLYETARTÓJA

Erzsébet magyar királykisasszony (II. András lánya) volt, akit már 4 évvel a halála után, 1235-ben szentté avattak. Az ilyen eset jól érzékelteti a keresztény érzület és a nagypolitika összefonódását a középkorban: a szenteket is soraikban tudható dinasztiák hatalmuk isteni eredetére is hivatkozhattak. Az egyaránt szentté avatott francia IX. Lajost, a norvég II. Olafot és a lengyel Hedviget mind nagy tiszteletben tartották utódaik.

ERZSÉBET ÉLETE

Magyarországon született, és már fiatalon nőül ment IV. Lajos türingiai őrgrófhoz, aki 1227-ben, a hatodik keresztes hadjáraton meghalt. Erzsébet nem ment többé férjhez, hanem jótékonykodásnak szentelte életét; Marburgban kórházat alapított, ahol maga is gyógyította a betegeket. Már közvetlenül a halála után csodákat tulajdonítottak neki, ezért avatta szentté IX. Gergely pápa. Ez nagyban megnövelte az Árpád-ház nemzetközi tekintélyét. Erzsébet holttestét Marburgban helyezték örök nyugalomra, koponyáját pedig a képeken látható agátdíszes arany ereklyetartóba tették.

KÖZÉPKORI EREKLYETARTÓK

Ebben az időszakban meglehetősen nagy volt az igény a szentek ereklyéire, mert a közhiedelem szerint gyógyító erővel bírtak, vagy bűnbocsánatot garantáltak. Ezért lehetőleg minden új templom oltárára beszereztek egyet. A gazdagabb kolostoroknak és katedrálisoknak egész gyűjteményük volt ereklyékből, és díszes nemesfém, gyakran drágaköves tartókban tették őket közszemlére. A legértékesebbek, így a Szent Erzsébeté is, iparművészeti remekek, ami nagyban növelte az őket birtokló egyházi intézmény tekintélyét.

KUPOLA ALAKÚ EZÜSTFEDÉL

KORONA

AZ EREKLYETARTÓ KELYHE

Vésett drágakő
Agátba vésték egy lovas kocsi képét két utassal, a 4–5. századi ún. provinciális római stílusban.

Felülnézet
Az ereklyetartó ezüstfedelén négy smaragddal, zafírral és ametiszttel kirakott aranypánt formáz keresztet.

Golgota
A tartó nyelén látható a keresztre feszített Krisztus aranyból megmunkált képe két szenttel; a kereszt mellé berakott drágakövek ennek az alakját hangsúlyozzák ki.

Aranyoroszlán
Ez a motívum – amely egyébként Márk evangélistának is az attribútuma – itt az Árpád-házra utal, ahonnan Erzsébet származott.

Eredeti rendeltetése
Erzsébet ereklyetartójává egy bizánci serleget alakítottak át, melynek peremét a 11. században körbefonták egy drágaköves aranyabronccsal. Erzsébet szentté avatása után II. Frigyes császár elrendelte, hogy a kehely alját cseréljék ki ugyancsak drágakövekkel kirakott újabbra, továbbá ő készíttette a korona formájú fedelet is. Az ereklyetartó néhány száz évig maradt Németországban, ahonnan aztán a harmincéves háború svéd katonái rabolták el hadizsákmányul az 1630-as években.

Belső minták
Ha belülről megvilágítjuk, előtűnnek az agát szerkezetét képező minták.